

НЕ ИЗОСТАВИТИ НИКОГА ИЗ РАЗВОЈА!

**Напредак у остваривању
циљева одрживог развоја
међу становништвом ромских
насеља у Србији**

НЕ ИЗОСТАВИТИ НИКОГА ИЗ РАЗВОЈА!

Напредак у остваривању циљева одрживог развоја међу становништвом ромских насеља у Србији

Издавач:

Република Србија – Републички завод за статистику
Statistical Office of the Republic of Serbia

Милана Ракића 5, Београд
Тел: 011 2412 922; факс: 011 2411 260

За издавача:

Др Миладин Ковачевић, директор

Аутор:

Др Марија Бабовић

Редакцијски одбор:

Снежана Лакчевић
Драгана Ђоковић Папић
Петар Ђорић
Радна група за праћење Циљева
одрживог развоја (ЦОР)

Лектура и коректура (српски):

Халифакс, преводилачка агенција

Превод (енглески):

Халифакс, преводилачка агенција

Дизајн:

Executive Group

Приликом коришћења података из ове публикације обавезно навести извор.

Израду ове публикације подржале су владе Швајцарске и Немачке.
Ова публикација не представља нужно званичан став влада Швајцарске и Немачке.

Sprovedeno od strane:

САДРЖАЈ

НЕ ИЗОСТАВИТИ НИКОГА ИЗ РАЗВОЈА!.....	1
ДОЛАЗАК НА СВЕТ: ШАНСЕ ЗА ПРЕЖИВЉАВАЊЕ ДЕЦЕ.....	3
ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА ЗАКОНСКИ ИДЕНТИТЕТ	4
НАПРЕДОВАЊЕ – ЗДРАВЉЕ, ИСХРАНА И РАНИ РАЗВОЈ ДЕТЕТА.....	4
ОБРАЗОВАЊЕ	8
РОДНА РАВНОПРАВНОСТ И ОСНАЖИВАЊЕ ЖЕНА И ДЕВОЈЧИЦА	10
ЗАПОСЛЕНОСТ И ДОСТОЈАНСТВЕН РАД.....	12
СИРОМАШТВО	13
ПРИСТУП РЕСУРСИМА И ЗДРАВО ОКРУЖЕЊЕ.....	15
БЕЗБЕДНОСТ, ДИСКРИМИНАЦИЈА И УЗНЕМИРАВАЊЕ.....	16
СУБЈЕКТИВНО БЛАГОСТАЊЕ	16

НЕ ИЗОСТАВИТИ НИКОГА ИЗ РАЗВОЈА!

Напредак у остваривању циљева одрживог развоја међу становништвом ромских насеља у Србији

Не изоставити никога из развоја (Leave No One Behind) основно је начело Агенде за одрживи развој до 2030. године и њених Циљева одрживог развоја. Ово начело је одраз једногласне одлучности свих држава да се у потпуности искорене сиромаштво, социјална искљученост и дискриминација у свим својим облицима, те да се смање неједнакости и различити облици рањивости који искључују појединце и друштвене групе из развојних процеса и умањују њихов развојни потенцијал и благостање, али и развојни потенцијал човечанства у целини¹.

Ово начело је утемељено на спознаји да се, због укрштања различитих фактора искључивања, поједине групе суочавају са вишеструким, узајамно оснажујућим факторима ускраћивања и неједнакости, који доводе до тога да буду изостављене из развојних процеса. Пет кључних фактора искључивања су: дискриминација (на основу неке од наслеђених или стечених особина), географска удаљеност или смештеност у неповољно географско подручје (деградирана животна средина, одсуство саобраћаја и комуникација, неразвијена економија, технологија, услуге), управљање (неадекватни закони, политике, нетранспарентне и неодговорне институције, одсуство демократског учешћа), социо-економски статус (неједнакости у приступу ресурсима, могућностима за запошљавање, сиромаштво и ускраћивање), осетљивост на шокове (конфликте, кризе, климатске промене и природне катастрофе)².

Ова кратка информативна публикација из серије **“Не изоставити никога из развоја!”** посвећена је приказу стања у остваривању Циљева одрживог развоја (ЦОР) у односу на једну од најрањивијих и највише маргинализованих група становништва у Србији – оног становништва које живи у ромским насељима. Захваљујући подацима из Истраживања вишеструких показатеља (MICS) које је у Србији спроведено у шест циклуса током периода 2000 - 2019. године (од трећег циклуса у сарадњи са Уницефом и Републичким заводом за статистику), можемо да сагледамо напредак у остваривању ЦОР за ову друштвену групу. Стање у погледу ЦОР се прати кроз перспективу животних токова, са намером да се сагледа како искључивање из једне животне путање, односно области живота води искључивању из других области (на пример искљученост из образовања води искључености из тржишта рада), доводећи до најтежих облика вишеструке искључености. Овај приступ такође омогућује да сагледамо како искључивање из развојних процеса у ранијим фазама живота утиче на искључивање у каснијим фазама што доводи до дуготрајне и међугенерациске искључености.

У публикацији су за приказ стања коришћени и званични индикатори ЦОР који се прате на порталу Републичког завода за статистику³, али и други показатељи који омогућавају да се стекне бољи увид у поједине аспекте живота и положаја, а који представљају важне показатеље искључености из развоја. Сваки пут када је коришћен званични индикатор, то је и напоменуто у загради, а сви остали индикатори представљају додатне показатеље.

1 <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/leave-no-one-behind>

2 UNSDG (2019) Leaving No One Behind. A UNSDG Operational Guide for UN Country Teams, <https://unsdg.un.org/sites/default/files/Interim-Draft-Operational-Guide-on-LNOB-for-UNCTs.pdf>

3 <http://sdg.indikatori.rs/sr-Cyrl/>

Просечна оцена укупним задовољством живота жена у ромским насељима

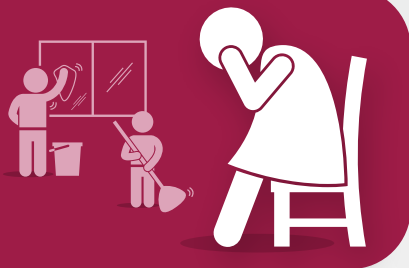
7,5 (на скали 1-10)

13% жена из ромских насеља је искусило дискриминацију током последњих 12 месеци, а 29% се не осећа безбедно у свом насељу.

82% жена из ромских насеља материјално је депривирано у 3 и више ставки које омогућавају задовољавање основних потреба а још 9,6% у две ставке; 60% домаћинстава прима новчану социјалну помоћ, 49% дечји додаток.

Стопа незапослености у ромским насељима је 23,5%, а 60% жена је неактивно; између 2014. и 2019. распрострањеност дечјег рада је повећана међу децом старости 5-11 година са 4,1% на 5,3%, међу децом старости 12-14 година са 0,6% на 2,3%, а међу децом старости 15-17 година са 0,5% на 4,5%.

16% младих жена (20-24) из ромских насеља ступило је у први брак пре навршених 15 година, а 56% пре навршених 18 година.

77% деце из ромских насеља обухваћено је обавезним припремним предшколским програмом; 92% похађа основну школу, али само 64% је заврши; у средње образовање се укључи 28%, а међу њима тек 61% га и заврши; девојчице су слабије укључене у средње образовање него дечаци.

9 од 1000 деце у ромским насељима не доживи 5. рођендан, а 17% деце млађе од 5 година заостаје у расту; 11% деце старе 3-4 године у ромским насељима се не развија правилно у доменима познавања слова и бројева, физичког, социо-емоционалног развоја и учења, само 7% иде у обданиште.

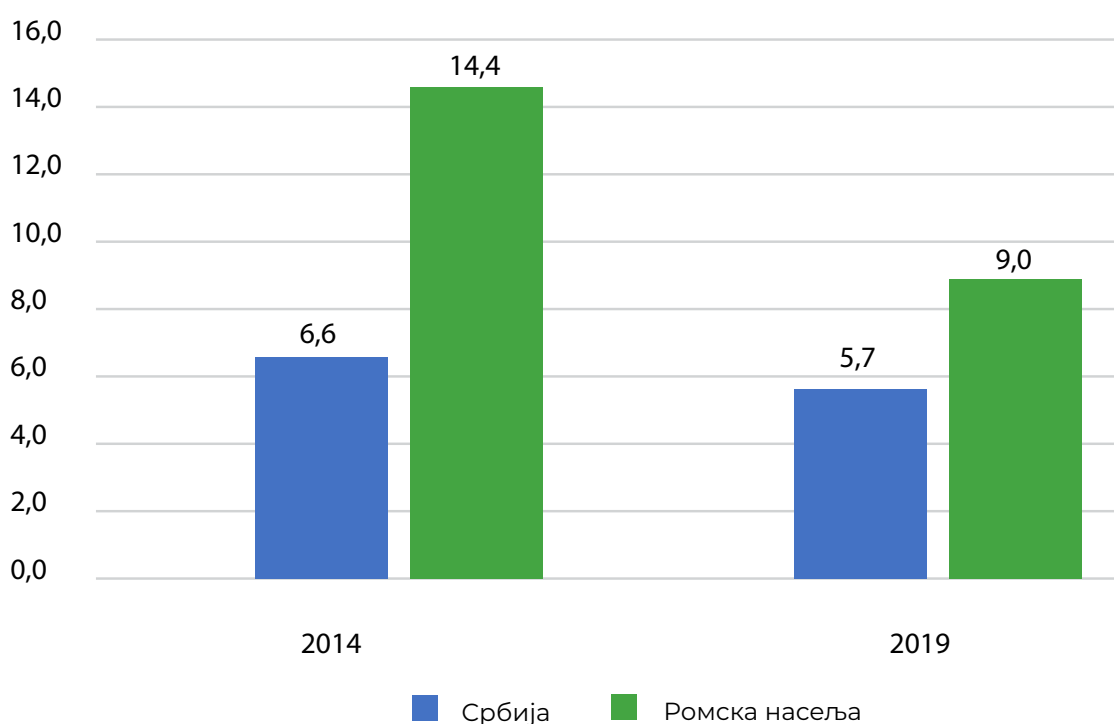

ДОЛАЗАК НА СВЕТ: ШАНСЕ ЗА ПРЕЖИВЉАВАЊЕ ДЕЦЕ

Шансе деце која живе у ромским насељима да преживе узраст од пет година и даље су знатно ниже него шансе деце у општој популацији, иако је у периоду 2014-2019. године у том погледу учињен значајан напредак (графикон 1). Чињеница да је стопа смртности деце нижа од глобално постављеног циља (25 на 1000 деце) не треба да се протумачи као сигнал да је стање задовољавајуће, већ да упути на даља настојања да се кроз унапређивање квалитета живота родитеља и бољу медицинску заштиту ова стопа надаље смањује, а јаз између деце која живе у ромским насељима и опште популације деце уклони.

Графикон 1: **Стопа смртности деце испод пет година старости⁴, Србија и ромска насеља (индикатор ЦОР 3.2.1)**

Извор: Витална статистика РЗС и Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

4 Број умрлих старости 0-4 године на 1000 живорођених

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА ЗАКОНСКИ ИДЕНТИТЕТ

Приступ бројним правима повезаним са заштитом, развојем и благостањем повезан је са законским статусом. Стога је ажурно уписивање деце у матичне књиге од изузетног значаја за њихову најранију заштиту и развој. Према подацима Истраживања вишеструких показатеља из 2019. године може се закључити да је у општој популацији деце обухват уписом у матичне књиге рођених готово потпун (99,9%), док је у популацији деце која живе у ромским насељима нешто нижи (98,5%). У општој популацији деце разлике нису присутне према полу (99,8% девојчица и 100% дечака) нити по месту становања (99,9% и у градским и у сеоским насељима). Међу децом која живе у ромским насељима, разлике по полу такође нису велике (98,6% девојчица и 98,3% дечака), али је нешто мало више деце из градских насеља која остају неуписана у матичне књиге него што је случај у сеоским насељима (97,9% према 99,7%)⁵.

НАПРЕДОВАЊЕ – ЗДРАВЉЕ, ИСХРАНА И РАНИ РАЗВОЈ ДЕТЕТА

ЦОР
2.2

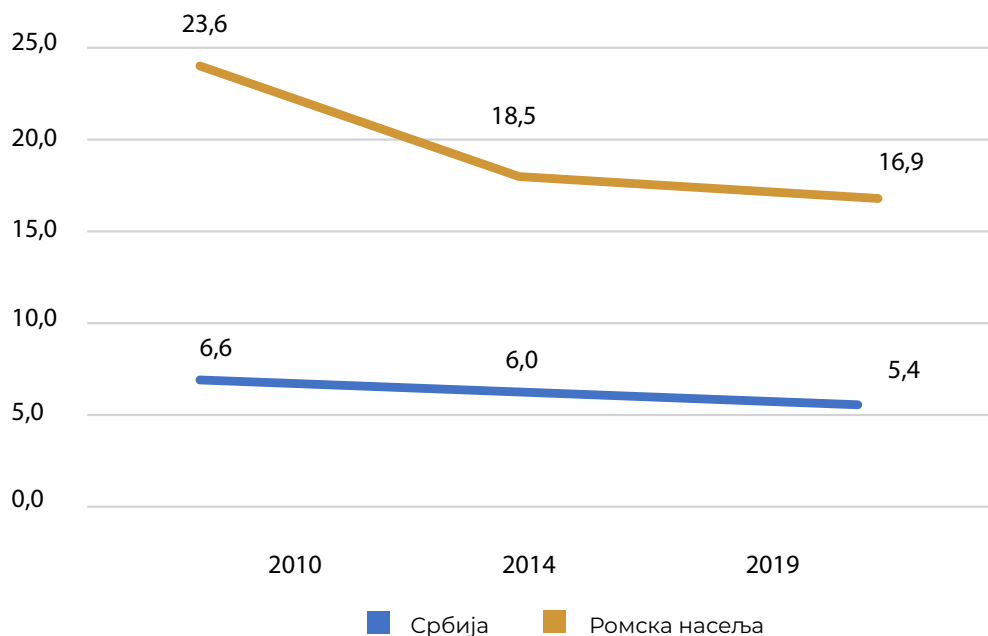
ЦОР
4.2

Физички развој деце зависи у великој мери од правилне исхране и ухрањености. У овом погледу постигнут је значајан напредак због тога што су смањени сви облици неухрањености деце: заостајање у расту, губитак у маси, али и гојазност. Ипак, међу децом из ромских насеља, упркос смањењу распрострањености оног облика неухрањености који се испољава као заостајање у расту (умерено и тешко), и даље је знатно више деце код које се региструје овај облик неухрањености него у општој популацији деце старости до 5 година.

⁵ РЗС, Уницеф, Србија, Истраживање вишеструких показатеља 2019. године и Србија-ромска насеља Истраживање вишеструких показатеља 2019.

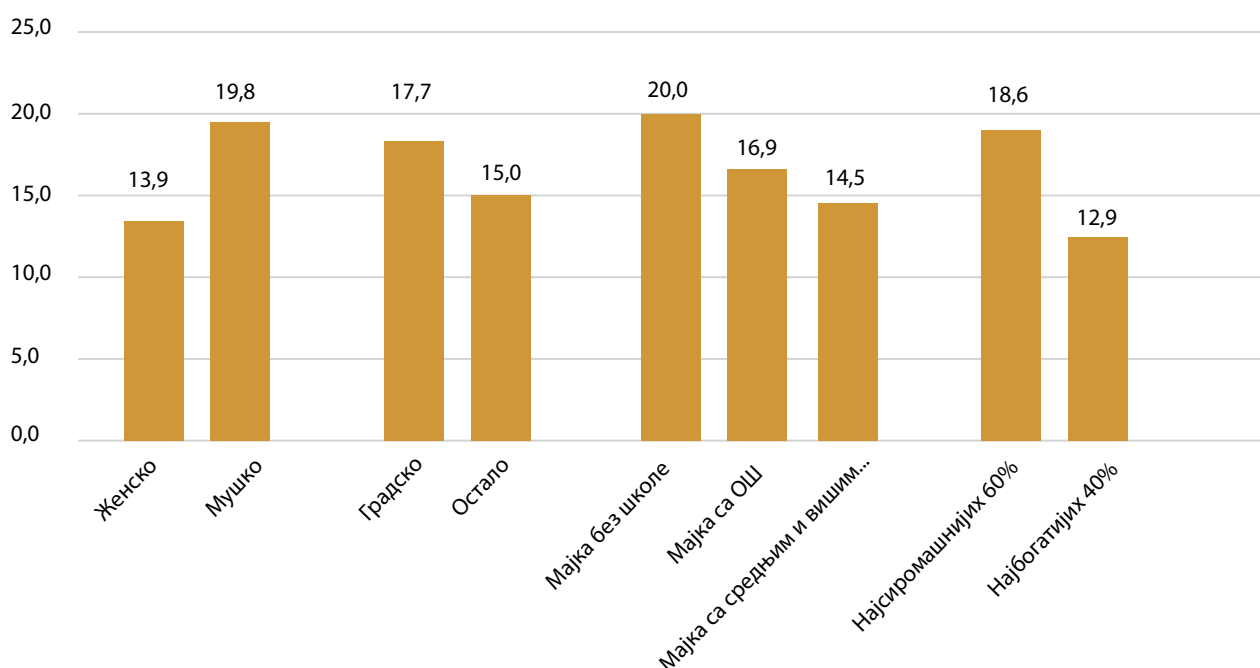
Графикон 2: **Преваленција заостајања у расту (умерено и тешко) међу децом до 5 година, Србија и ромска ромска насеља, 2010-2019, у % (индикатор ЦОР 2.2.1)**

Извор: Витална статистика РЗС и Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

Укрштање фактора који повећавају ризике од искључености доводи до тога да у ромским насељима веће шансе да заостају у расту имају дечаки у односу на девојчице, деца која живе у градским насељима у односу на децу која живе у сеоским насељима, деца чије мајке нису стекле ни основно образовање, као и деца која живе у најсиромашнијим домаћинствима (графикон 3).

Графикон 3: **Преваленција заостајања у расту (умерено и тешко) међу децом до 5 година, према полу, типу насеља, образовању мајке и индексу благостања, ромска насеља, 2019. године, у % (индикатор ЦОР 2.2.1)**

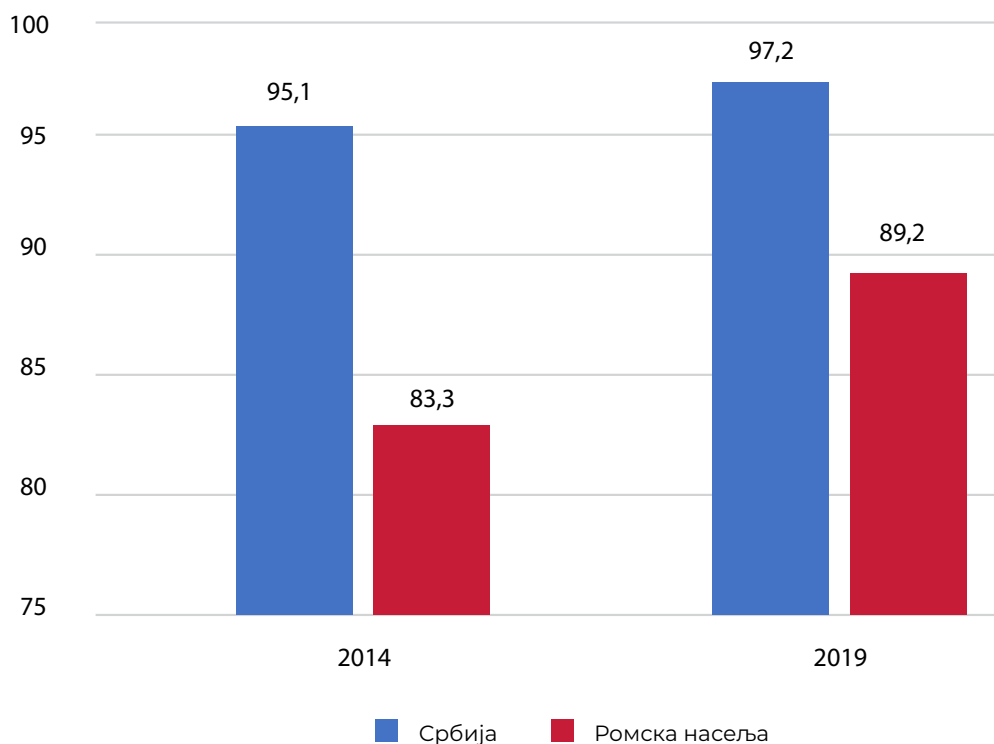

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

Када је у питању онај облик неухрањености који се испољава као губитак у маси (умерени и тежак) (индикатор ЦОР 2.2.2б), јаз између деце до пет година старости из опште популације и ромских насеља готово да је елиминисан. Стопа распрострањености овог облика неухрањености износи 2,6% у општој популацији деце, а 2,8% у популацији деце која живе у ромским насељима. Поред тога, међу децом из ромских насеља мање је распрострањена гојазност (индикатор ЦОР 2.2.2а) него што је распрострањена међу децом из опште популације (6,9% према 10,9%). Како у општој популацији, тако и у групи деце која живе у ромским насељима, гојазност више погађа дечаке него девојчице.

Повољни трендови региструју се и у погледу раног развоја деце мереног сложеним индексом раног развоја којим се прати више аспеката развоја: познавање слова и бројева, физички, социо-емоционални развој и учење. У периоду 2014-2019. године повећан је удео деце која се правилно развијају и у општој популацији и међу децом која живе у ромским насељима, а јаз између њих је смањен са 11,8 на 8,0 процентних поена (графикон 4).

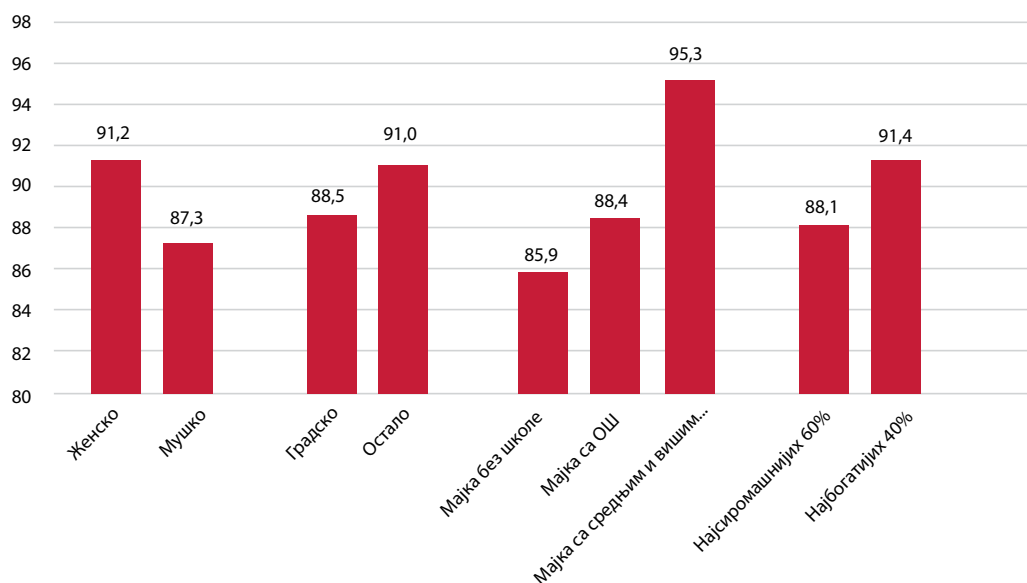
Графикон 4: **Процент деце узраста 3-4 године која се правилно развијају у погледу познавања слова и бројева, физичког, социо-емоционалног развоја и учења, Србија и ромска насеља, 2014. и 2019. година, у % (индикатор ЦОР 4.2.1)**

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Србија

Међу децом која живе у ромским насељима, већи ризик од искључивања из позитивних процеса унапређења раног развоја деце постоји код дечаке него код девојчица, код деце која живе у градским насељима него код деце која живе у другим насељима, код деце чије мајке немају ни основно образовање, као и код деце из најсиромашнијих домаћинстава (графикон 5).

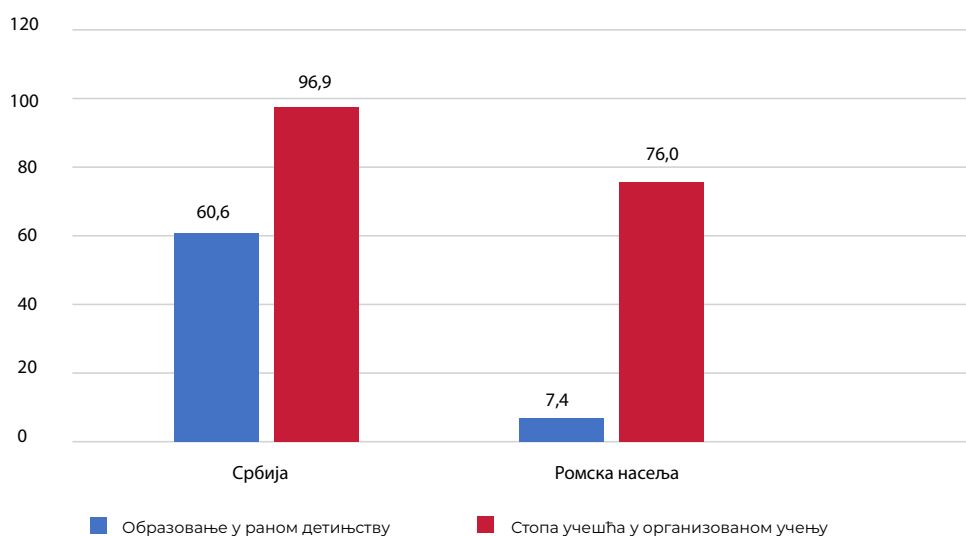
Графикон 5: Процент деце старости 3-4 године која се правилно развијају у погледу познавања слова и бројева, физичког, социо-емоционалног развоја и учења, према полу, типу насеља, образовању мајке и индексу благостања, ромска насеља, 2019. година, у % (индикатор ЦОР 4.2.1)

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

Важно је приметити да је још увек потребно унапређивати рани развој деце која живе у ромским насељима како би се јаз у потпуности уклонио. У том циљу потребно је значајно повећати предшколским образовањем обухват деце која живе у ромским насељима. Како показују подаци из Истраживања вишеструких показатеља, у 2019. години предшколским образовањем било је обухваћено 60,6% деце старости 36-59 месеци из опште популације, а само 7,4% деце истог узраста која живе у ромским насељима. Такође, подаци указују и на слабију укљученост деце која живе у ромским насељима у организовано учење у годину дана млађем узрасту од прописаног за полазак у основну школу (графикон 6).

Графикон 6: **Образовање у раном детињству⁶ и стопа учешћа у организованом учењу (индикатор ЦОР 4.2.2)⁷, Србија и ромска насеља, 2019. године, у %**

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

6 Процент деце старости 36-59 месеци која похађају образовање у раном детињству

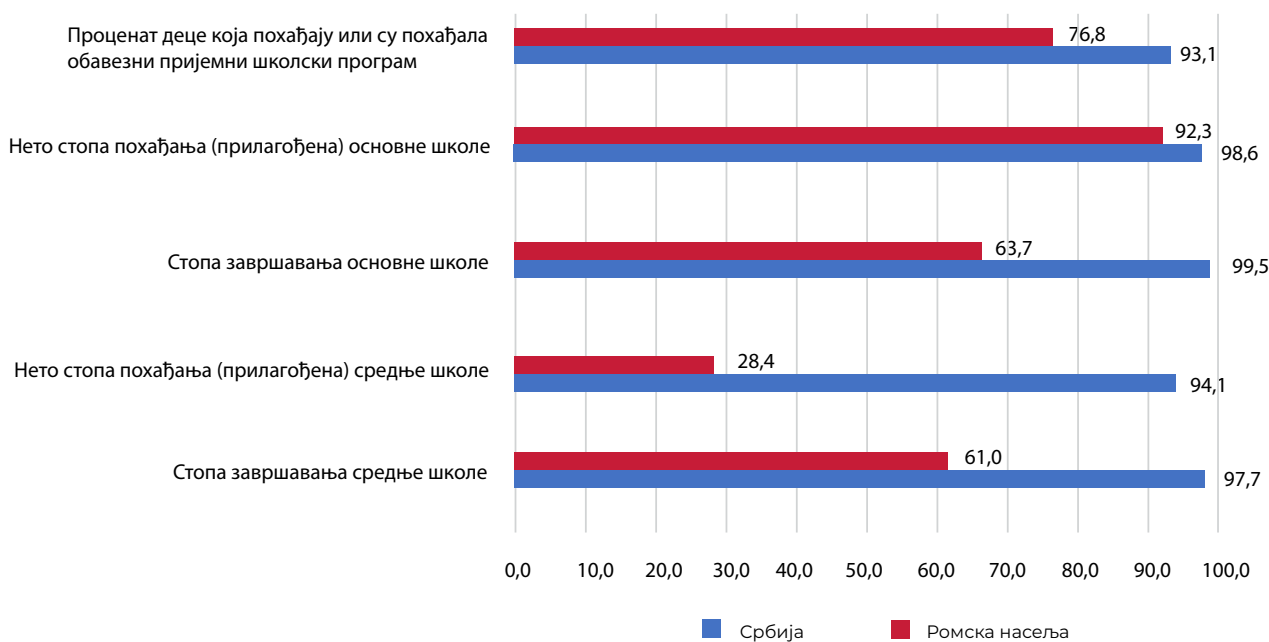
7 Процент деце која су на почетку школске године једну годину млађа од прописаног узраста за полазак у основну школу према похађању образовања и похађање програма образовања у раном детињству

ОБРАЗОВАЊЕ

Искљученост из развојних процеса деце из ромских насеља приметна је на свим нивоима образовања. Поред тога, са вишим нивоима образовања, све је мање деце која живе у ромским насељима, а која похађају школу (графикон 7). Деца из ромских насеља мање су укључена у обавезни припремни школски програм, њихов обухват образовањем најбољи је на нивоу основног образовања, где је и јаз у односу на децу из опште популације најмањи, али се он повећава како се прелази у више разреде и више нивое образовања, па је међу овом децом знатно нижа стопа завршавања основне школе и далеко нижа стопа похађања средње школе него што је то случај међу децом из опште популације.

Графикон 7: **Основни показатељи образовања⁸, Србија и ромска насеља, 2019. година, у %**

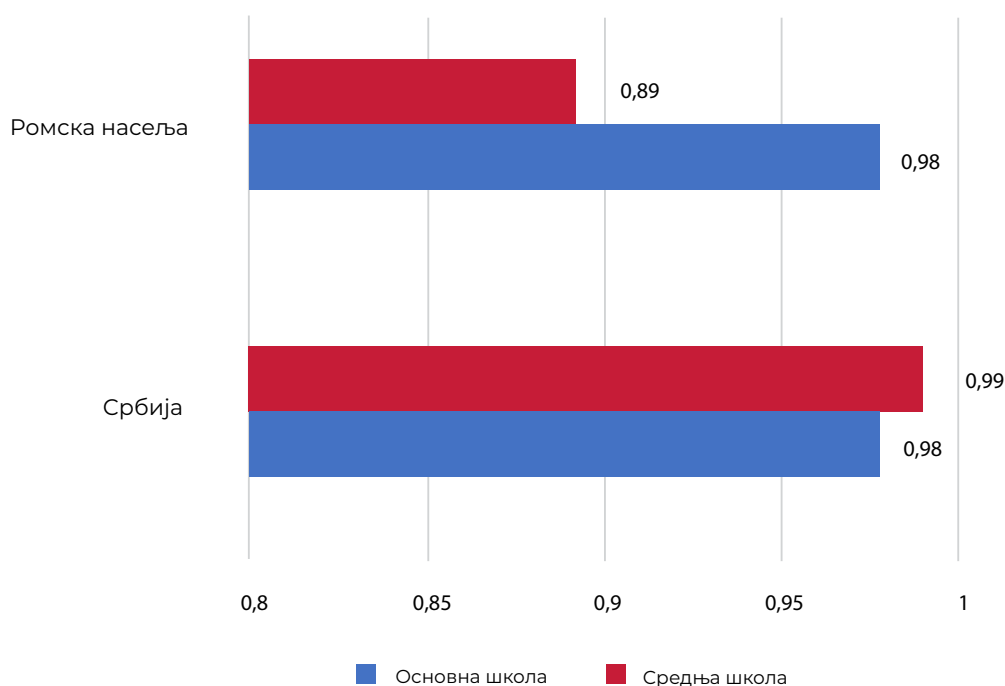
Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

Судећи према подацима Истраживања вишеструких показатеља, веће шансе да се систематски укључе у образовање међу децом из ромских насеља, на свим нивоима имају дечаци у односу на девојчице, деца из осталих насеља у поређењу са децом из градских насеља (осим у погледу обавезног предшколског образовања), деца чије мајке имају бар основно или, још боље средње и више образовање, као и деца из 40% најбогатијих домаћинстава.

⁸ Дефиниције показатеља: Нето стопа похађања основне, односно средње школе представља проценат деце основношколског, односно средњошколског узраста која тренутно похађају основну или средњу школу; стопа завршавања основне, односно средње школе (индикатор ЦОР 4.1.2) представља проценат деце која су за 3-5 година изнад предвиђеног узраста за последњи разред и која су завршила тај разред у основној, односно средњој школи (Србија, Истраживање вишеструких показатеља, 2019. година и Србија-ромска насеља, Истраживање вишеструких показатеља из 2019. године, стр. 25).

Истраживање вишеструких показатеља указује на генерално позитивне процесе у погледу родне равноправности у основном и средњем образовању. На нивоу основне школе, као што се може видети из графикана 8, и у општој популацији деце, као и међу децом која живе у ромским насељима готово да је достигнут паритет у погледу похађања школе. Ипак, пошто су вредности индекса приказаног у наредном графикону ниже од 1 (што указује на пуни паритет), може се закључити да је родна неравнотежа присутна у корист дечака, односно да је мало више дечака него девојчица укључено у образовање на нивоу основне и средње школе. Међутим, приметно је да је на нивоу средње школе међу децом која живе у ромским насељима паритет неповољнији, а он је последица слабије укључености девојчица у средње образовање.

Графикон 8: **Индекси једнакости у образовању према полу⁹, Србија и ромска насеља, 2019. године (индикатор ЦОР 4.5.1)**

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

9 Индекси једнакости у образовању према полу се добијају тако што се нето стопа похађања (прилагођена) за девојчице подели нето стопом похађања (прилагођеном) за дечаке, на нивоу основне и на нивоу средње школе.

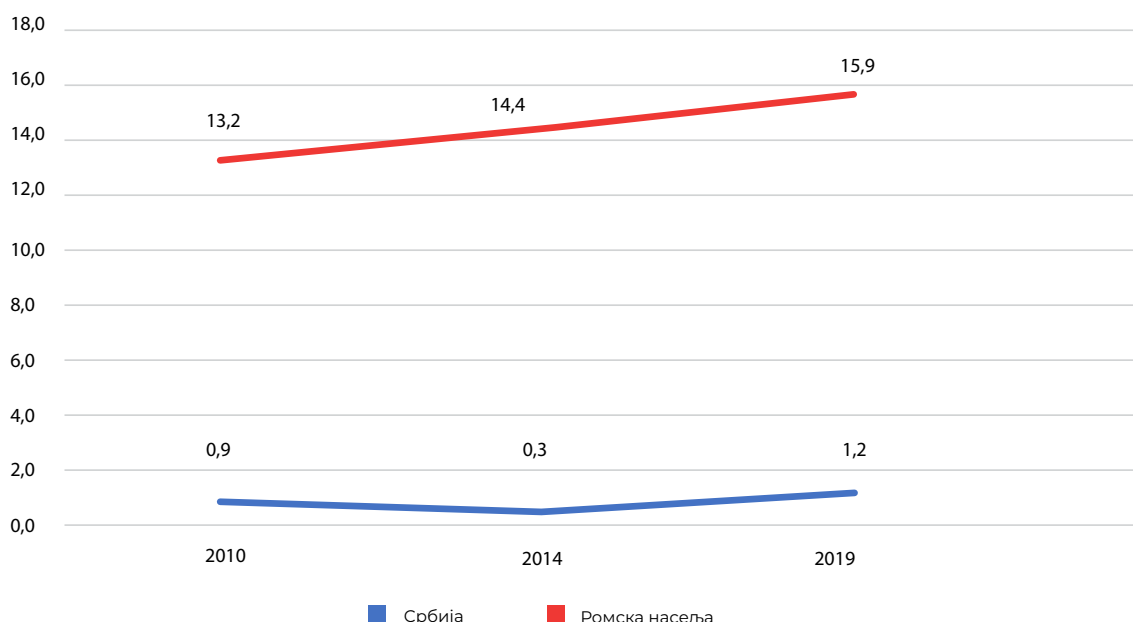
РОДНА РАВНОПРАВНОСТ И ОСНАЖИВАЊЕ ЖЕНА И ДЕВОЈЧИЦА

Један од разлога ранијег искључивања девојчица из образовања јесу рани бракови, штетна пракса која је Истанбулском конвенцијом дефинисана као један облик родно заснованог насиља над женама који значајно угрожава права, развојни потенцијал и благостање девојчица, као и да смањује њихове шансе да остваре социјалну укљученост и квалитетан живот у каснијим фазама живота.

Као што се може видети из графикана 9 и 10, међу женама из ромских насеља искуства раног брака су знатно чешћа него међу женама из опште популације.

Нажалост и међу женама из ромских насеља, као и женама у општој популацији старости 20-24 године удео оних које су ступиле у први брак пре навршених 15 година је у порасту.

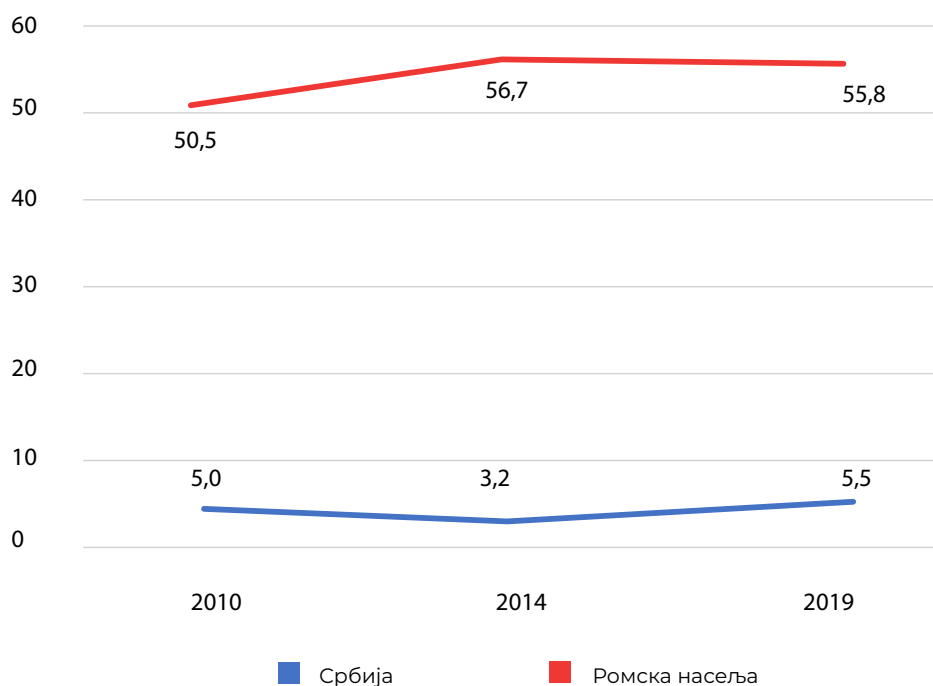
Графикон 9: **Процент жена старости 20-24 године које су први пут ступиле у брак пре навршених 15 година, Србија и ромска насеља, 2010-2019. године, у % (индикатор ЦОР 5.3.1а)**

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

У општој популацији жена старости 20-24 године у порасту је и удео оних које су ушле у први брак пре навршених 18 година, док је у популацији жена исте старости које живе у ромским насељима удео ових жена нешто нижи него 2014. године, али и даље већи него 2010. године.

Графикон 10: **Процент жена старости 20-24 године које су први пут ступиле у брак пре навршених 18 година, Србија и ромска насеља, 2010-2019. године, у % (индикатор ЦОР 5.3.16)**

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

Подаци указују да жене, а нарочито оне које живе у ромским насељима, немају пуну контролу над својим сексуалним и репродуктивним здрављем нити приступ услугама за заштиту овог здравља. Наиме, 84,2% жена у општој популацији и 67,7% жена које живе у ромским насељима самостално доноси одлуке засноване на информацијама о сексуалним односима, употреби контрацепције и бризи за репродуктивно здравље (индикатор ЦОР 5.6.1), што указује на и даље значајан број жена које нису у могућности да остваре пуно право на заштиту свог сексуалног и репродуктивног здравља и остваре аутономију у планирању породице. Разлике су присутне у зависности од образовања жена, економске активности и материјалног статуса, па је међу женама из ромских насеља које су без школе 59,8% оних које самостално доносе одлуке, а међу онима са средњим или високим образовањем 71,7%. Такође, међу запосленим женама више је оних које самостално доносе одлуке у односу на неактивне жене (70,2% према 65,1%), а није занемарљива ни разлика између оних које припадају 60% најсиромашнијих и оних које припадају 40% најбогатијих (66,1% према 69,9%).

ЗАПОСЛЕНОСТ И ДОСТОЈАНСТВЕН РАД

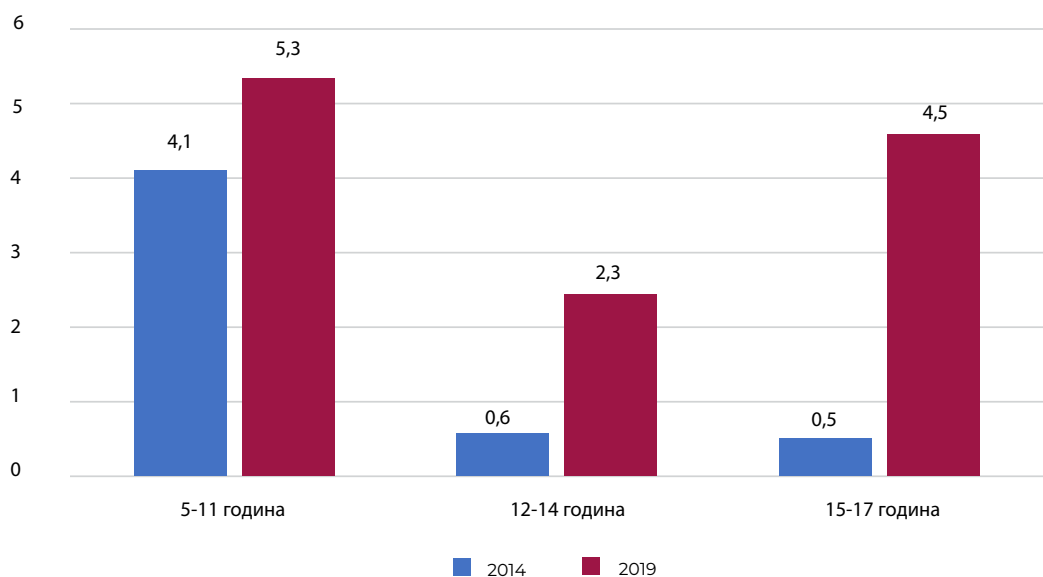
Слабија укљученост у образовање за последицу има и слабије укључивање на тржиште рада. Званични индикатори ЦОР преко којих се прати овај аспект одрживог развоја нису доступни за становништво ромских насеља, па је стање приказано на основу сродних показатеља за које су доступни подаци из Истраживања вишеструких показатеља.

Стопа запослености становништва обухваћеног узорком MICS истраживања становништва ромских насеља износила је свега 39,9%, а стопа незапослености 23,5%. Посебно су неповољни показатељи запослености жена. Наиме, међу женама које живе у ромским насељима, а које су учествовале у MICS истраживању старости 15-49 година, свега је 24,6% било на неки начин запослено, 15,7% је било незапослено, док је 59,7% неактивно. То указује на огроман неискоришћени економски потенцијал жена, те на њихове слабе шансе да своје животне услове побољшају укључивањем на тржиште рада.

Истовремено, присутне су и негативне тенденције у погледу злоупотребе дечјег рада. Како је константовано у Извештају о напретку у остваривању *Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији*¹⁰ Републичког завода за статистику, услед повећања распрострањености дечјег рада, региструје се умерено удаљавање од потциља 8.7. Повећање распрострањености бележи се међу женском децом, у градској популацији и у ромским насељима, у узрасту 5-11 година и то међу децом која похађају образовање и живе у домаћинствима која нису сиромашна. Истовремено се региструје смањење дечјег рада управо у групама деце у којима је био најраспрострањенији, попут дечака који живе у сеоским насељима. Подаци у наредном графикону показују да је у свим старосним групама деце која живе у ромским насељима дошло до повећане распрострањености дечјег рада.

¹⁰ <http://sdg.indikatori.rs/sr-cyrl/news-events/napredak/>

Графикон 11: Удео деце код које је регистрована злоупотреба дечјег рада¹¹ према узрасту, ромска насеља, 2019. године, у %

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

СИРОМАШТВО

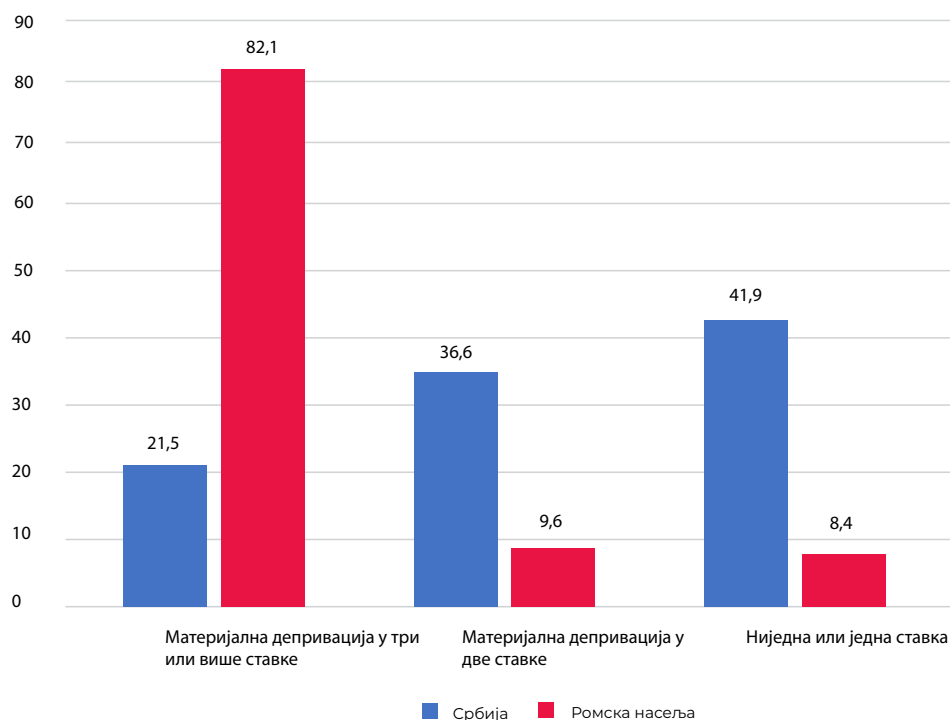
ЦОР
1.2, 1.3

Слаба интегрисаност у тржиште рада доводи до повећаних ризика од сиромаштва. И у овом аспекту нису доступни подаци за званичне индикаторе којима се прати сиромаштво, а који се добијају на основу Статистике о приходима и условима живота. Ипак, *MICS* истраживање нам омогућава неке упоредне увиде. Међу женама старости 15-49 година које су обухваћене овим истраживањем у популацији жена које живе у ромским насељима далеко је више оних које истичу да живе у домаћинствима таквих материјалних услова да се суочавају са материјалном депривацијом, него што је међу женама из опште популације (графикон 12). Чак више од 80% ових жена тврди да су у свакодневном животу ускраћене за три или више ставки које омогућавају задовољавање основних потреба.

¹¹ Термин „злоупотреба дечјег рада“ је званични термин који је у употребу увела Међународна организација рада, како би разликовала штетан дечји рад од укључивања деце у економске активности које не морају бити штетне и које заправо могу бити корисне за њихову радну социјализацију и развој. Дечји рад који је штетан дефинише се на основу броја сати које деца проведу током референтне недеље у економским активностима. Стога су и критеријуми различити за децу радног узраста. Према Уницефовој методологији за децу узраста 5-11 година, укључивање од само сат времена се сматра штетним, за децу узраста 12-14 година граница за дечји рад је 14 и више сати, а за децу старости 15-17 година 43 и више сати.

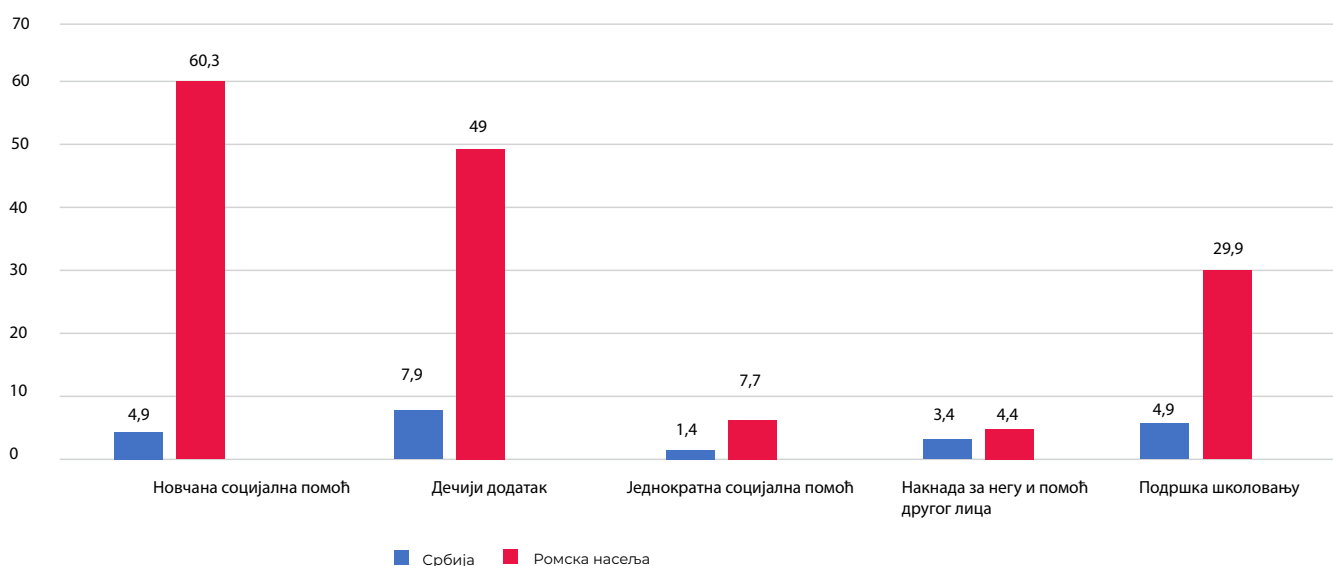
Графикон 12: **Жене старости 15-49 година према материјалној депривацији, Србија и ромска насеља, 2019. година, у %**

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

Услед већих ризика од сиромаштва, домаћинства и чланови домаћинства из ромских насеља знатно чешће су примаоци неког облика социјалне помоћи (графикон 13).

Графикон 13: **Домаћинства која су примала одређене врсте подршке у претходна 3 месеца, Србија и ромска насеља, 2019. године, у %**

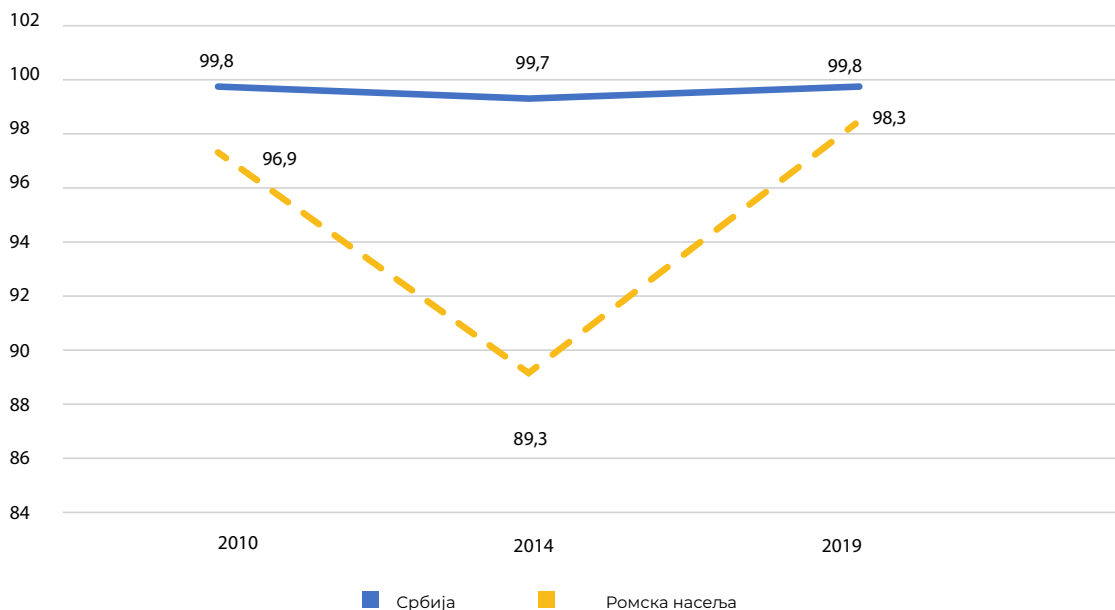
Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

ПРИСТУП РЕСУРСИМА И ЗДРАВО ОКРУЖЕЊЕ

Живот у ромским насељима одликује слабији приступ санитацији, а услед сиромаштва и ређе ослањање на чиста горива и технологије за кување. Када је у питању приступ побољшаним изворима воде за пиће, становништво из ромских насеља не показује велике разлике у односу на општу популацију – 98,8% има приступ побољшаним изворима воде за пиће док у општој популацији 99,8% има таква приступ. Међутим, неповољнија је ситуација са приступом санитацији, јер док 93,0% становништва ромских насеља има приступ побољшаним санитарним просторијама, у општој популацији такав приступ има 98,6% становништва. Присутан је напредак становништва из ромских насеља у погледу приступа електричној енергији (графикон 14).

Графикон 14: Удео становништва које има приступ електричној енергији, Србија и ромска насеља, 2010-2019, у % (индикатор ЦОР 7.1.1)

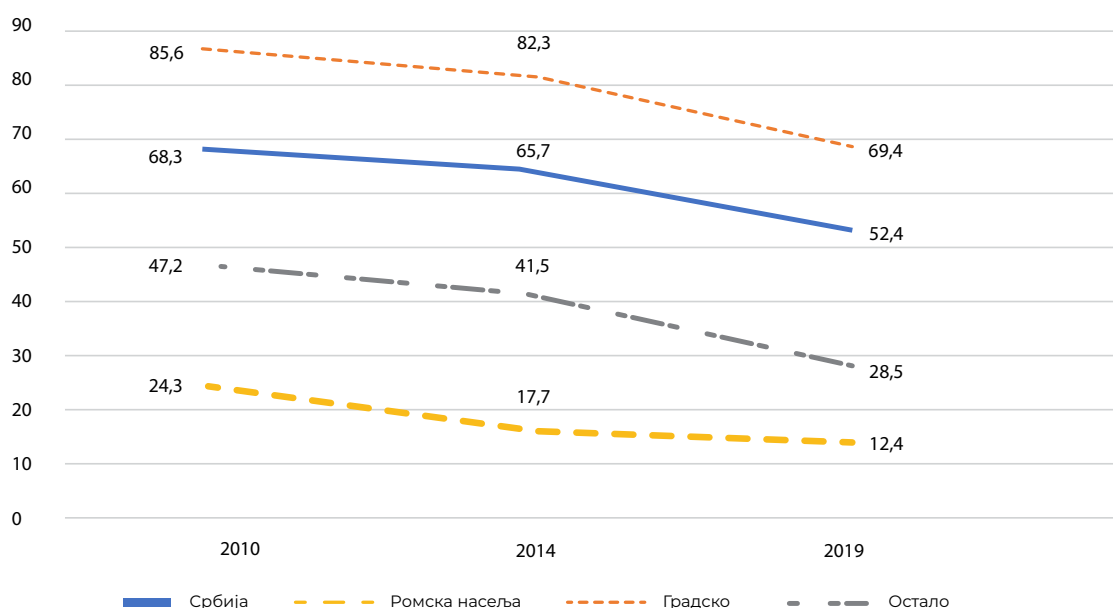

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

Међутим, значајно удаљавање од циља бележи се у погледу удела становништва које се примарно ослања на чиста горива и технологије за кување¹² и у општој популацији и у ромским насељима (графикон 15).

¹² Индикатор представља однос броја становника који се првенствено ослањају на чиста горива и технологије (електрична енергија, течни пропан, гас (LPG) и природни гас) за кување и укупног броја становника, изражено у процентима.

Графикон 15: **Индикатор 7.1.2 Удео становништва које се првенствено ослања на чиста горива и технологије за кување, 2010-2019, у % (индикатор ЦОР 7.1.2)**

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф

БЕЗБЕДНОСТ, ДИСКРИМИНАЦИЈА И УЗНЕМИРАВАЊЕ

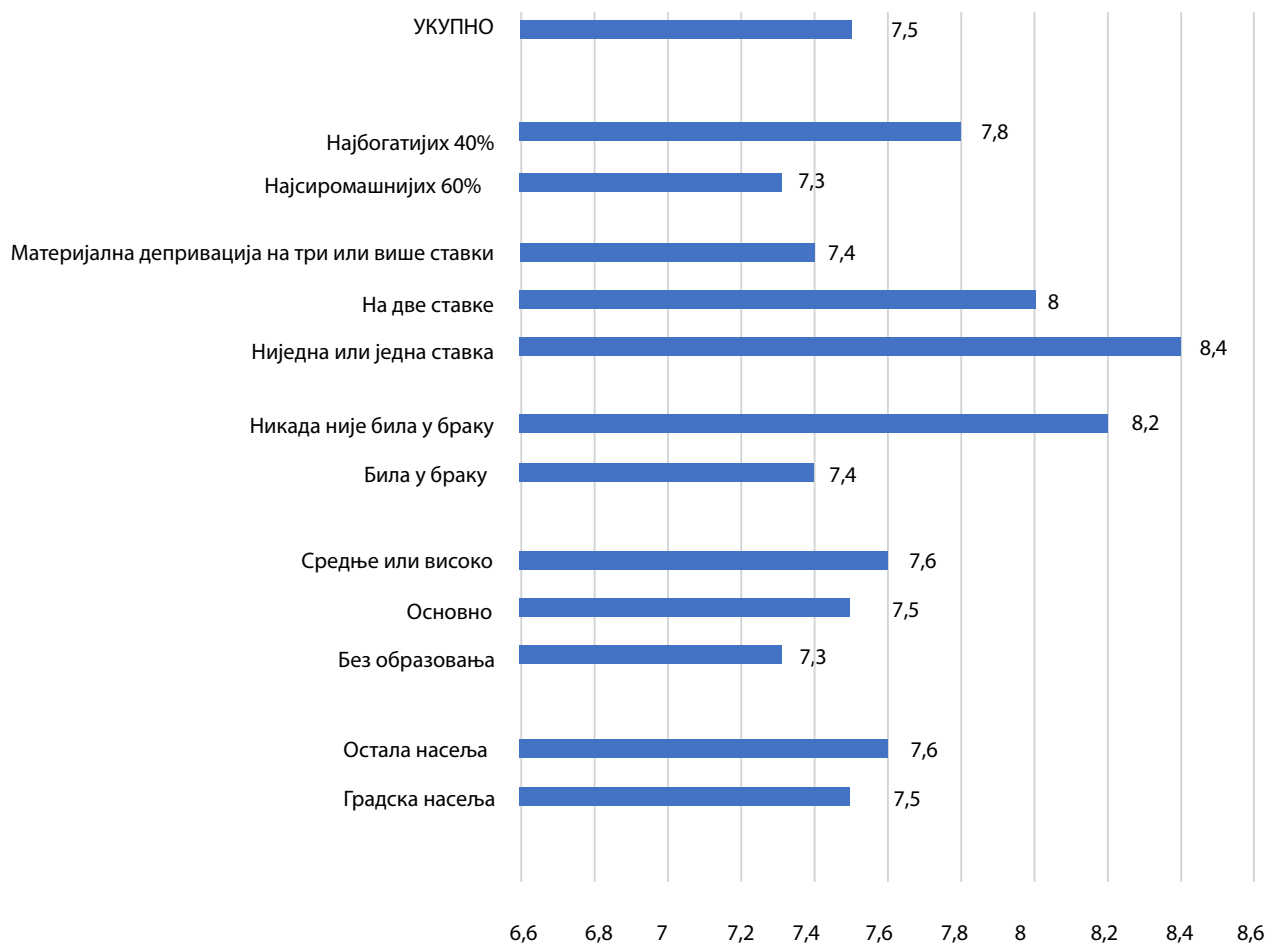
Искључивање из развојних процеса у великој мери проузроковано је и дискриминацијом, насиљем и узнемиравањем. Подаци о изложености дискриминацији доступни су само за жене на основу Истраживања вишеструких показатеља из 2019. године, и према овим подацима жене из ромских насеља чешће су изложене различитим облицима дискриминације него жене из опште популације. Наиме, у општој популацији жена, неки облик дискриминације током 12 месеци који су претходили истраживању искусило је 6,9% жена, док је удео жена са таквим искуством двоструко већи у популацији жена које живе у ромским насељима (12,5%).

Жене које живе у ромским насељима се такође осећају мање безбедно. Наиме, 87,5% жена у општој популацији и 71% жена које живе у ромским насељима су исказале да се осећају безбедно кад саме ходају у свом насељу кад падне мрак или када су саме код куће кад падне мрак.

СУБЈЕКТИВНО БЛАГОСТАЊЕ

Имајући у виду описане карактеристике животних услова које одликују становништво ромских насеља, не изненађује и слабије субјективно благостање, односно задовољство животом, о коме су подаци, додуше, доступни само за жене старости 15-49 година. Док жене из опште популације своје задовољство животом оцењују просечном оценом 8,0, жене из ромских насеља оцењују га просечном оценом 7,5. Није непримерено очекивати да се слични јаз у задовољству животом може наћи и међу мушкарцима. Задовољство животом варира у зависности од различитих животних услова жена које живе у ромским насељима, па су у односу на просек задовољније жене које живе у домаћинствима већег благостања, оне које нису суочене са материјалном депривацијом, које су оствариле средње или више образовање, не живе у урбаним насељима и које нису никада биле у браку.

Графикон 16: **Просечна оцена задовољства животом жена, из ромских насеља, 2019.**

Извор: Истраживање вишеструких показатеља (MICS), РЗС и Уницеф